

başlayan eserde müellif II. Viyana Seferi-ncesi Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu kısaca anlatmış, savaşa nasıl geliştiğini belirtmiş ve ardından asıl hadiseleri nakletmeye geçmiştir. Mehmed Giray, bu seferdeki yenilginin gerçek sorumlusu olarak Vezîriâzam Kara Mustafa Paşa'yı göstermiştir. Eserde Kırım hanlığı yapan Murad Giray, II. Hacı Giray, I. Selim Giray, II. Saâdet Giray, Safâ Giray ve II. Devlet Giray'ın hanlık dönemlerindeki olaylara da yer verilmiş, bu dönemde Kırım'da meydana gelen iç karışıklıklar üzerinde durulmuştur. Ayrıca Ruslar'ın 1689'da Ur Kalesi'ni, 1695'te Doğan Kalesi ile Azak'ı kuşatması ve cereyan eden askerî mücadeleler ayrıntılı biçimde kaydedilmiştir. Mehmed Giray, Karlofça Antlaşması'nın Kırım'a etkisine dair önemli tesbitlerde de bulunur ve devletin o sıradaki durumu hakkında da bilgiler verir. 1687'de II. Süleyman'ın cülûsunda İstanbul'da zorbaların estirdiği terör üzerine halkın zorbaları ortadan kaldırması, yine bu dönemde Kırım'dan darbedilen paranın piyasayı olumsuz etkilemesi, iflâs eden esnafın durumu ve Kürt beylerinden Bebe Süleyman'ın Osmanlılar ile Safevî Devleti arasında yol açtığı kriz geniş bir şekilde nakledilmiştir.

Öte yandan eserde Osmanlı Devleti'nin ve Kırım Hanlığı'nın sefer organizasyonuna dair önemli bilgiler yer alır. II. Viyana Kuşatması, 1689 Rus seferi, 1690'da Şehirköy, Niş, Semendire ve Belgrad kalelerinin fethi, 1691 Salankamen savaşı, 1692'de Varad'ın Avusturya tarafından alınması, 1693'te Belgrad'ın muhasaradan kurtarılması, 1694 Varadin seferi, II. Mustafa'nın 1695 ve 1696 Avusturya seferleri, 1695'te Rusya ve Venedik ile yapılan mücadelelerle Zenta hezimetinde burada ele alınmıştır. Mehmed Giray, Kırım hanları ve Osmanlı padişahlarının yanı sıra sadrazamlardan Amcazâde Hüseyin Paşa ve Daltaban Mustafa Paşa'nın hayat hikâyelerini ve icraatlarını da anlatmış, Mezemorta Hüseyin Paşa ile Niyâzî-yi Mısırî ve bazı garip astronomi olaylarıyla Kırım'ın Osmanlı hâkimiyetine girişi hakkında da mâlûmat vermiş, Osmanlı Devleti'nin zayıflama sebeplerine dair tesbitlerde bulunmuştur. 1703'te meydana gelen Edirne Vak'ası'nın ortaya çıkış sebeplerini, gelişmesini ve II. Mustafa'nın hal'inden sonra III. Ahmed'in cülûsunu, özellikle de Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi ile oğullarının âkibetini nakletmiştir. Eser 1115 Recebinde (Kasım 1703) sona erer. Uğur Demir tarihin edisyon kritiğini yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır (*Târih-i*

Mehmed Giray [1094-1115/1682-1703]: Değerlendirme-Çeviri-Metin, 2006, MÜ Türiyat Araştırmaları Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 8984, s. 22, 44, 68, 97, 129, 161, 193, 210, 223, 255, 288; BA, İE. Hariciye, nr. 295, 463, 560, 576, 601, 622, 664, 695, 848, 1132, 1157, 1167, 1178, 1186, 1265, 1269; BA, C.MTZ, nr. 769; Flügel, *Handschriften*, s. 277-278; V. D. Smirnov, *Krimskoe Hanstvo pot Verhovenstvom Otomanskoe Porti do Naçala XVIII Veka*, Petersburg 1887, s. XVI; Babinger (Üçok), s. 259-260; Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul 2012, s. 84; Halil İnalıcık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Tâbîliğine Girmesi ve Ahidnâme Me-selesi", *TTK Belleten*, VIII/30 (1944), s. 185-229; M. Köhbach, "Der Tarih-i Mehmed Giray-eine osmanische Quelle zur Belagerung Wiens durch die Türken im Jahre 1683", *Studia Austro-Polonica*, III, Warszawa-Kraków 1983, s. 137-164; a.mlf., "Mehmed Giray", *EP* (İng.), VI, 989.

UĞUR DEMİR

MEHMED KÂÎ PAŞA

(1805-1885)

Osmanlı devlet adamı.

Kuzeybatı Kafkasya'da Anapa ya da Penza şehrinde doğdu. Hayatının ilk yılları hakkında fazla bilgi yoktur. Memleketinde ilk eğitimini aldıktan sonra muhtemelen yüksek öğrenim için gittiği İstanbul'da bir müddet Fransız mektebine devam etti. Ardından Mısır'a geçerek askerî eğitim gördükten sonra İstanbul'a döndü. Bâbâli'de Rusça tercümanı olarak işe başladı. 12 Ekim 1851'de Tırhala mutasarrıflığına tayin edildi; 5 Kasım'da mîrimîranlık rütbesi verildi. Tırhala mutasarrıflığı isyanların başladığı döneme rastladı ve meşakkatli geçti. Kâî Paşa'nın bu görevi sırasında yaptığı en önemli işlerden biri Tırhala'ya bağlı Bülbülce adasına yerleşen eşkıyanın bertaraf edilmesidir. Daha sonraki yıllarda kaymakamlık ve valilik yaptığı Aydın, Bosna, Selânik gibi yerlerde de eşkıyalık hareketleriyle uğraştı. Kâî Paşa'nın Tırhala mutasarrıflığı yaklaşık bir yıl sürdü. Tırhala'da iken ailesini getirmek üzere Mısır'a gitmek istemesi orada iken evlenmiş olmasına bağlanabilir. Kâî Paşa'nın torunu Mehmed Vahid hakkında yapılan bir çalışmada ailenin Mısır'da bir hayli emlak ve vakıflarının bulunduğu, dolayısıyla Kâî Paşa'nın Mısır'ın zengin ailelerinden birinin kızı ile evlenmiş olduğu ileri sürülmektedir.

Tırhala'dan İstanbul'a dönen Kâî Paşa 13 Mayıs 1853'te Maliye Hazinesi Tahsilât Komisyonu reisliğine getirildi, böylece devletin malî sistemi hakkında ilk dene-

yimini kazandı. Ardından, kısa bir süre önce kurulmuş olan Şirket-i Hayriyye'nin vapurlar komisyonunda görev yaptı. Kırım muharebesi esnasında 1272'de (1855-56) Masârif-i Harbiyye Komisyonu ve Meclis-i Muhâsebe-i Mâliyye reisliğine, ardından Kıbrıs mutasarrıflığına, 1857-1859 yıllarında Bosna, Selânik ve Üsküp valiliklerine tayin edildi. Bu arada Dersaadet Emtia Gümrüğü müdürlüğüne getirildi ve gümrüklerin düzene sokulmasında önemli görevler ifa etti. Daha sonra Maliye nazırı (1864-1865), Şûrâ-yı Devlet üyeliğinden ilk defa Defterhâne nazırı (1871), Nâfia (1873) ve Maliye (1878-1879) nazırı, Meclis-i A'yân âzalığı gibi görevlerde bulundu. Vefatında Merkezefendi Mezarlığı'na defnedildi.

Osmanlı Devleti tarafından birinci, ikinci ve üçüncü dereceden Mecidi ve birinci dereceden Osmânî nişanlarıyla, Fransa, Rusya, Avusturya, İtalya, Prusya, İsveç ve Norveç tarafından da çeşitli nişan ve madalyalarla ödüllendirilen Kâî Paşa'nın Rusça, Arapça, İtalyanca ve Fransızca bildiği kaynaklarda zikredilir. Yine kaynaklarda doğru, iffetli, zeki ve eli sıkı bir kişi diye nitelendirilir. Gümrüklerin muâmelâtını tanzim edip gelirini arttırdığına vurgu yapılır. Padişahın özel hazinesinin idaresine memur edilmesi güvenilirliğine işaret eder. Sultan Abdülaziz'e Avrupa'dan borç aldığı zaman, "Biraz daha fazla borç alınsın da İstanbul'dan Batum'a kadar demiryolu inşa edilsin, para saray duvarlarına harcanmasın" dediyse de sözünü dinlemediği rivayet edilir. Fransızca'dan askerlikle ilgili bazı tercümeleri vardır. Kâî Paşa'nın Hafize Hanım'la olan evliliğinden Meryem Şerife, Gülsüm, Fâtıma Şâdiye, Ahmed Rifat ve Ali Muhyî adlarında beş çocuğu, ilk eşinin 1874'te vefatından sonra evlendiği Zühre Hanım'dan da Münire, İsmail Hakkı ve Mehmed İhsan adlı üç çocuğu olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, A. DVN., nr. 113/61, 135/75; BA, A. MKT. MHM., nr. 47/68, 165/96, 213/13, 335/6, 469/21; BA, Y.A.HUS., nr. 180/76; *Sicill-i Osmânî*, I, 306-307; IV, 74-75; Mehmet Zeki Pakalın, *Tanzimat Maliye Nazırları*, İstanbul, ts. (Kanaat Kitabevi), II, 66-96; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, III, 1475-1478; Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli (1839-1922)*, İstanbul 1999, tür.yer.; Edhem Eldem, *Osman Hamdi Bey Sözlüğü*, Ankara 2010, s. 407-408, 447; Abdürreşid İbrahim, "Türkiye'de Tatarlar", *Bayânülhak*, sy. 791, Kazan 26 Mayıs 1911, s. 3; Abdülhamit Kırmızı, "Tanzimattan Cumhuriyete Maliye Nazırları (1838-1922)", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/1, İstanbul 2003, s. 97-114.

İSMAİL TÜRKÖĞLÜ